

Od početnog učenja stranog jezika u ranoj dobi do bilingvizma

---

Butorac, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:329934>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI**

Laura Butorac

**OD POČETNOG UČENJA STRANOG JEZIKA U RANOJ DOBI
DO BILINGVIZMA
ZAVRŠNI RAD**

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

**Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i
obrazovanje**

**OD POČETNOG UČENJA STRANOG JEZIKA U RANOJ DOBI
DO BILINGVIZMA**

Predmet: Engleski jezik

Mentor: doc.dr.sc. Ester Vidović

Student: Laura Butorac

Matični broj: 0299013683

U Rijeci,

Siječanj, 2024

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

Vlastoručni potpis:

_____

SAŽETAK

Bilingvizam je ključan aspekt osposobljavanja pojedinaca za snalaženje u današnjem sve više povezanom, globaliziranom društvu. Rano usvajanje stranog jezika je dinamičan proces koji zahtjeva holistički pristup kod implementacije u odgojno-obrazovni rad. Pregledom postojeće literature o ranom usvajanju jezika općenito i fazama razvoja govora možemo bolje razumjeti razvoj jezika kod djece te sukladno tom znanju prilagoditi metode i strategije uvođenja stranog jezika u odgojno-obrazovni rad. U radu se opisuje važnost i uloga igre, odgajatelja i okoline, prikazuju se neke od mogućih metoda za učinkovito poticanje stranog jezika, primjerenih dobi djeteta. Također je prikazana važnost suradnje s obitelji i kontinuiteta kroz odgojno-obrazovnu paralelu.

Cljučne riječi: bilingvizam, strani jezik, rani i predškolski odgoj i obrazovanje, kontinuitet

Bilingualism is a key aspect of habilitating individuals to navigate today's increasingly connected, globalized society. Early acquisition of a foreign language is a dynamic process that requires a holistic approach when implementing it in early and preschool education. By reviewing the existing literature on early language acquisition and the stages of speech development, we can better understand language development in children and, in accordance with this knowledge, adapt the methods and strategies of introducing a foreign language into early and preschool education. The paper describes the importance of play, the teacher and the environment of the child, and shows some of the possible methods for effective, age-appropriate implementation of a foreign language in early and preschool education. The importance of cooperation with the family and continuity through education is also shown.

Key words: bilingualism, foreign language, early and preschool education, continuity

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. BILINGVIZAM	3
3. KAKO DIJETE RAZVIJA JEZIK	7
3.1. Razdoblje dojenčeta	8
3.2. Rano djetinjstvo	9
3.3. Mlađa i srednja predškolska dob	10
3.4. Starija predškolska dob	11
4. SUVREMENE METODE IMPLEMENTACIJE STRANOG JEZIKA U SKUPINU	12
4.1. Uloga igre u usvajanju stranog jezika	13
4.2. Uloga odgajatelja kod implementacije engleskog jezika u skupinu ..	14
4.3. Uloga okoline i prostorno-materijalnih uvjeta kod usvajanja stranog jezika	16
5. RAZVOJ STRANOG JEZIKA U SKUPINI DJECE RANE DOBI	17
6. RAZVOJ STRANOG JEZIKA U SKUPINI DJECE MLAĐE I SREDNJE PREDŠKOLSKE DOBI	21
7. RAZVOJ STRANOG JEZIKA U SKUPINI DJECE STARIJE PREDŠKOLSKE DOBI	24
8. ULOGA OBITELJI I SURADNJA VRTIĆA I OBITELJSKOG DOMA	27
9. ULOGA OKOLINE I ZAJEDNICE U RAZVOJU STRANOG JEZIKA KOD DJETETA	30
10. VAŽNOST KONTINUITETA I PRIJELAZ U ŠKOLU	32
11. ZAKLJUČAK	34
12. LITERATURA	36

1. UVOD

Važnost bilingvizma u svijetu, pa tako u hrvatskim ustanovama za odgoj i obrazovanje posljednjih godina privlači sve veću pozornost. Rano usvajanje stranog jezika prepoznaje se kao korisno za općeniti razvoj djeteta, te pripremu za budućnost u globaliziranom svijetu u kojem živi.

U ovome radu proučavanjem bilingvizma, otkrivaju se pozitivni učinci i dubok utjecaj usvajanja stranog jezika u ranom djetinjstvu na cjelokupan razvoj djeteta. Proučavajući dobrobiti i izazove povezane s ranim usvajanjem jezika, rad nastoji pridonijeti sveobuhvatnom razumijevanju važnosti djetetovih kognitivnih sposobnosti i faza razvoja govora te njihov utjecaj na oblikovanje metoda za kvalitetno usvajanje stranog jezika kod djece – od rane dobi, pa sve do polaska u školu. Rad također naglašava važnost poticanja jezičnog razvoja u ranim godinama i njegove dalekosežne implikacije na djetetov cjelovit rast i iskustva učenja.

Uvid u istraživanja i zaključke brojnih stručnjaka i istraživača koji se zajednički bave ključnim pitanjem: „Može li se bilingvizam razviti odgojem i obrazovanjem?“ oni pridonose bogatstvom znanja i otkrića, nudeći perspektivu o ulozi odgoja i obrazovanja kod usvajanja stranog jezika u djetinjstvu. Kroz sintezu različitih radova na ovu temu, možemo razumjeti mogućnosti i potencijale za poticanje bilingvizma kroz odgojne i obrazovne strategije, kako u institucijskom, tako i u obiteljskom kontekstu. Cjelovitim pregledom stručnih mišljenja i ishoda istraživanja, rad nastoji pridonijeti vrijednim spoznajama o mogućnostima i izazovima njegovanja bilingvizma kod pojedinaca kroz ciljane odgojno-obrazovne metode.

Važnost uvođenja stranog jezika s promišljenim i dinamičnim pristupom, zajedno s prepoznavanjem igre i djetetove svakodnevice kao temelja u razvoju jezika, javlja se kao ključna tema. Rad ispituje dinamičko međudjelovanje između djetetove izloženosti jeziku, odgojno-obrazovnih metoda i kognitivnih procesa uključenih u usvajanje stranog jezika. Također, obuhvaća različite metodologije, obrazovne pristupe i čimbenike okoline koji utječu na razvoj bilingvizma kod djece. Jednako su važne uloge koje imaju odgajatelji, roditelji i okolina u njegovanju jezično bogate okoline.

Snažan je naglasak na kontinuitetu u razvoju jezika budući da osnažuje ideju da je razvoj pojedinca u bilingvalnog govornika putovanje, a ne odredište. Dok se krećemo kroz složenost bilingvalnog obrazovanja, ovaj rad potiče holističku perspektivu koja integrira jezične, kognitivne i socio-kulturološke dimenzije, u konačnici potičući razvoj bilingvalnih umova sposobnih za uspjeh u našem međusobno povezanom i raznolikom globalnom društvu, kroz rano usvajanje stranog jezika.

2. BILINGVIZAM

Oxfordov rječnik definira bilingvalne pojedince kao osobe koje podjednako dobro govore dva jezika. Prema Websterovom rječniku bilingvizam se definira kao „posjedovanje znanja ili korištenje dvaju jezika, a koji se koriste tečno s karakteristikama izvornog govornika; osoba koja uobičajeno koristi dva jezika i s kontrolom izvornog govornika.” Collinsov rječnik bilingvalne osobe definira kao nekoga tko može jednako dobro govoriti dva jezika, obično zato što je oba jezika naučila kao dijete. Postoji mnogo različitih definicija ovoga pojma, no sve u samome kontekstu opisuju bilingvalne osobe kao osobe koje jednako dobro govore dva jezika, kao izvorni govornici.

U istraživanju provedenom od strane EUROSTATATA 2016. godine, 56% stanovništva u svim zemljama Europske unije izjavilo je da je funkcionalno bilingvalno. U Hrvatskoj, ovo se istraživanje provodilo na osobama između 25. i 64. godine života, te je 73,2% populacije prijavilo da zna jedan ili dva strana jezika, dok je 24% prijavilo da stani jezik koristi i poznaje na izvrsnoj razini. Svijest o prevalenciji bilingvizma u našoj okolini jedna je od ključnih sastavnica za formiranje stavova o važnosti učenja i poznavanja drugog jezika. Poznavanje ovih informacija može biti stimulativno za prilagođavanje pristupa jezičnom obrazovanju, odnosno uključivanju stranog jezika u odgojno-obrazovnu praksu od najranije dobi djeteta, te poticanje pozitivnog okruženja i pripremu djece za jezične i kulturološke izazove i prilike s kojima se mogu susresti u budućnosti.

Flynn, Foley, i Vinnitskaya (2005.) dijele bilingvizam prema tipu usvajanja na:

1. simultani bilingvizam koji označava usvajanje dva jezika u isto vrijeme
2. sukcesivni bilingvizam koji označava usvajanje prvog ili materinskog jezika, te naknadno usvajanje drugog jezika u kasnijoj dobi.

U ovome radu, fokusirajući se usvajanje stranog jezika u odgojno-obrazovnoj ustanovi, govorimo o sukcesivnom bilingvizmu.

Postavlja se pitanje: je li kroz odgoj i obrazovanje pojedinaca moguće postići bilingvalnost, i koji specifični čimbenici tome doprinose?

Do prije otprilike 15 godina malo se znalo o djeci koja su prije 10. godine izložena drugom jeziku. Zapravo, simultano jezika koje počinje tijekom prve tri godine života još uvijek je u velikom dijelu neistražena tema. Međutim, danas postoji znatno veća količina istraživanja posvećena sukcesivnom usvajanju jezika kod djece u dobi između tri i osam godina. Dokazi prikupljeni ovim istraživanjima doveli su do zaključka da, ako je dijete izloženo drugom jeziku i počinje ga usvajati od četvrte godine ili kasnije, stjecanje drugog jezika pokazuje neka svojstva stjecanja ovog jezika kao stranog, iako još uvijek nalikuje razvoju materinskog jezika u drugim aspektima (Meisel, 2017 :648). Ova informacija prikazuje da što je ranije dijete izloženo stranom jeziku, to će više usvajanje stranog jezika nalikovati usvajanju materinskog jezika. Bez obzira na ovu činjenicu, u aspektu djetetovog usvajanja stranog jezika u institucijskom odgoju i obrazovanju, drugi jezik se ne može razviti jednako kao i materinski. Iz tog razloga, može se pretpostaviti da neovisno koliko rano je dijete u odgoju i obrazovanju upoznato sa stranim jezikom, ono ga i dalje sukcesivno usvaja s mogućnosti dosezanja razine bilingvizma.

Ordóñez (2011) prikazuje situaciju bilingvalnih španjolsko-engleskih škola kojima je cilj kroz edukaciju stvoriti bilingvalne pojedince. Ove škole nastavu održavaju na oba jezika s većim naglaskom na strani jezik. Najveću važnost u usvajanju stranog jezika daju upoznavanju djeteta s jezikom u najranijoj dobi, održavanje nastave u školskoj dobi na stranom jeziku, zaposlenje učitelja kojima je engleski jezik materinski i pravila koja nalažu da djeca strani jezik govore unutar i izvan učionica, odnosno nastave. Autorica u radu prikazuje probleme zanemarivanja materinskog jezika u ovakvom odgojno-obrazovnom sustavu, no istovremeno prikazuje mogućnosti djece da drugi jezik usvoje na razini izvornih govornika, čak i od kasnije dobi (od 5 do 6 godina). „ovo je istraživanje ujedno dokaz da je obrazovanje za bilingvizam zaista moguće u odgojno-obrazovnom kontekstu.“ (Ordóñez, 2011). „Djeca mogu postati bilingvalna u svim kontekstima učenja stranog jezika, u kojima mogu razumijeti i izražavati se na dva jezika od ranih stadija vlastitog razvoja.“ (Christova, 2010).

Prema Šarčević (2017) rano usvajanje stranih jezika bitno je u našem suvremenom društvu. Osim stjecanja znanja relevantnog za buduću karijeru, ovaj proces potiče pozitivne stavove prema različitim kulturama i zajednicama. Rano učenje jezika olakšava osobni razvoj djece, potiče prihvaćanje, poštivanje različitosti i poboljšava ukupnu kvalitetu obrazovanja.

Bilingvizam nudi niz kognitivnih, obrazovnih, društvenih i kulturnih prednosti. Poboljšava rad mozga, podupire akademska postignuća, promiče međukulturalno razumijevanje i pruža pojedincima vrijedne vještine koje doprinose njihovom ukupnom razvoju tijekom života. Utvrđeno je da djeca koja su odgajana u bilingvalnom okruženju imaju veću mogućnost koncentracije od svojih monolingvalnih vršnjaka. Najbolje rezultate u istraživanju prema Pransiskoj (2016) imale su osobe koje su drugi jezik naučile prije pete godine života te osobe koje imaju visoko znanje drugoga jezika i koriste ga redovito. Bialystok i sur. (2012.) nalažu da čak i prije nego što djeca steknu produktivnu jezičnu sposobnost, iskustvo izgradnje dva različita reprezentacijska sustava daje im veće resurse opažanja i pažnje od njihovih jednojezičnih vršnjaka. Nadalje, prikazuju da u svjetlu takvih dokaza o prednostima usvajanja dvaju jezika u prvoj godini života, ove otkrivene prednosti će možda trebati ponovno razmotriti i objasniti kako bi ih bilo moguće kvalitetno poticati.

Dugo su postojale pretpostavke da su učinci istovremenog učenja dva jezika izuzetno negativni, a to dokazuje komentar utjecajnog istraživača obrazovanja: „Može se smatrati dokazanim da je uporaba drugog ili stranog jezika u kući jedan od glavnih čimbenika koji uzrokuju mentalnu retardaciju mjerenu testovima inteligencije” (Goodenough 1926., str. 393 prema: Bialystok i sur., 2012.). Novija istraživanja ukazuju upravo suprotno. Prema istraživanju Bialystok i sur. (2012) bilingvalne osobe karakterizira izražena mentalna fleksibilnost, odnosno, sposobnost prilagođavanja promjenama te učinkovitost i prilagodljivost tokom obrade informacija. Učenje i korištenje dvaju jezika može pozitivno utjecati na plastičnost mozga odnosno na sposobnost mozga da se prilagodi i reorganizira.

Bilingvizam u modernom društvu može pridonijeti kvaliteti života pojedinca zbog kulturnih, ekonomskih, kognitivnih i osobnih prednosti. Obogaćuje individualna iskustva, pridonosi međusobno povezanim svijetu i igra ulogu u suočavanju s izazovima i prilikama globaliziranog društva. Prema Boras (2021), ključni vremenski period povezan s dječjim usvajanjem jezika proteže se od rođenja do puberteta, naglašavajući važnost početka učenja stranog jezika do treće godine. Početak učenja jezika u ovoj ranoj fazi poboljšava djetetovu sposobnost da najučinkovitije savlada izgovor pod utjecajem izvornih govornika. Prema Kralj (2022) ova kritična faza označava razdoblje u kojem pojedinci brzo i učinkovito usvajaju informacije. Stoga je prijeko potrebno rano i predškolsko razdoblje iskoristiti za učenje stranih jezika. Tijekom tog vremena dijete bez napora i podsvjesno internalizira strukture stranog jezika, posebice ritam i naglasak, što rezultira izgovorom koji je vrlo sličan izgovoru izvornog govornika i stjecanjem jezične vještine stranog jezika.

Rano upoznavanje stranog jezika nudi nekoliko prednosti, uključujući olakšano ovladavanje točnim izgovorom, smanjeni etnocentrizam, poboljšanje osobnog identiteta i promicanje kognitivnog, društvenog i emocionalnog razvoja. (Karlak, Varga, Čosić, 2022). Učenje stranih jezika u ranoj dobi donosi brojne prednosti. Djeca, za razliku od odraslih, uče bez napora i uživaju dok istražuju i sudjeluju u eksperimentima. Motivirani svojom inherentnom znatiželjom za stjecanjem novih znanja i razumijevanjem svijeta, posjeduju prirodnu sposobnost nenamjernog i spontanog učenja govora slušajući odrasle. (Šarčević, 2017).

Za kvalitetno poticanje djetetova učenja stranog jezika, dakle, važno je početi od najranije dobi. No bez poznavanja teorije o razvoju govora kod djece, implementacija stranog jezika u skupinu može poprimiti umjetni oblik, neprimjeren dobi djece. Prirodnost u usvajanju stranog jezika kod djece rane dobi trebala bi biti na razini usvajanja materinskog jezika kako bi se bilingvizam zaista postigao. Iz tog razloga važno je opisati faze razvoja govora kod djece.

3. KAKO DIJETE RAZVIJA JEZIK

U kontekstu ovoga rada važno je poznavati i razumjeti proces razvoja govora kod djece, odnosno načine na koje dijete razvija i usvaja jezik, glasovni sustav, gramatiku i semantiku govora, da bismo mogli kvalitetno implementirati drugi jezik u odgojno obrazovnu praksu te podržati usvajanje drugog jezika kod djece sukladno s njihovom dobi. Djeca ne uče jezik, već sposobnost da se njime adekvatno služe pri oblikovanju poruka koje omogućuju uspješnu komunikaciju. Dakle, djeca razvijaju i uče se služiti nužnim sredstvom koje se odnosi na sposobnost govora i komunikacijskih vještina. (Selimović i Karić 2011).

Dijete svim svojim osjetilima nastoji replicirati informacije prikupljene iz okoline i tako konstruirati svoj govor (Kotarac, 2017). Dakle, djetetu je za razvoj govora potrebna neprestana simulacija kroz modele govora osoba oko sebe.

Prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014): Ključan aspekt društvenog okruženja uključuje kvalitetu konteksta govorne komunikacije, jer djeca usvajaju jezike (materinski i strane) aktivnim angažmanom u jezično bogatom okruženju. To obuhvaća dubinu interakcije između djece i odraslih, naglašavajući da djeca jezik ne usvajaju kroz izravno poučavanje, već aktivno, prvenstveno kroz govor. Poznavanje govornih faza djeteta pomaže nam u razumijevanju, poticanju i prilagodbi vlastitoga modela govora djetetu. „Najvažnije od svega je da dijete uči čineći. Puzati ono uči puzajući. Hodati ono uči hodajući, a govoriti govoreći...” (Velički, 2009).

„Razvojna psihologija opisuje razvoj djeteta kao stupnjeviti proces. Tako imamo 4. stupnja predškolskog djetinjstva:

1. Razdoblje dojenčeta: od rođenja do 1. godine života.
2. Rano djetinjstvo: od 1. do 3. godine.
3. Mlađa i srednja predškolska dob: od 3. do 4.-5. godina.
4. Starija predškolska dob: od 4.-5. do 6.-7.- godina.” (Poshokova, 2008.)

3.1. Razdoblje dojenčeta

Prema Kasum (2020) Interakcija djeteta s okolinom počinje tijekom prenatalne faze, gdje dijete pokretom reagira na slušne podražaje. To označava početak djetetove komunikacije, u početku neverbalne, koja napreduje do komunikacijskih vokalizacija kao što su smijeh i gukanje. Razvoj jezika počinje rođenjem, a neki tvrde, čak i tijekom prenatalne faze, kroz interakciju s majkom ili drugim osobama bliskim djetetu. Posvećivanje vremena i pažnje u svakodnevnim situacijama bliskim djeci ključno je za poticanje razvoja govora (Silić, 2007).

Promatranja u prvim danima novorođenčadi otkrivaju jasne promjene u njihovim reakcijama, ukazujući na njihovu sposobnost prepoznavanja materinskog jezika ili čak razlikovanja između dva jezika ako njihovi roditelji govore različitim jezicima (kao što je primijećeno kod bilingvalne djece) (Jovančević i Ježić, 2007). Novorođenčad uči i sudjeluje u komunikaciji aktivnim promatranjem, slušanjem i reagiranjem na svijet oko sebe. Uči komunicirati putem urođenih sposobnosti, osjetilnih iskustava i odgovarajućih interakcija s roditeljima. Unatoč tome što još ne govori, novorođenče rano razlikuje zvukove, prepoznaje poznate glasove i oponaša izraze lica.

Tijekom ranog postnatalnog razdoblja, novorođenče ubrzano započinje razvoj komunikacijskih vještina, napredujući od plača, pokreta i usmjeravanja pogleda do smijeha i vokalizacije. (Jurinić, 2016). Plakanje je jedan od primarnih oblika neverbalne komunikacije, kojim dijete izražava različite potrebe. Novorođenčad reagira na izraze lica, uspostavlja kontakt očima i istražuje svoju okolinu kroz dodir i osjetilna iskustva. Odaziv roditelja na plač uspostavlja povjerenje i sigurnost, postavljajući temelj za kasniji jezični razvoj. Beba može razlikovati glas roditelja među ostalim zvukovima iz okoline, što naglašava važnost razgovora s djetetom od samog početka. (Posokhova, 2008).

Novorođenčad, dakle, komunicira od najranije dobi, a njegove se sposobnosti razumijevanja i govora razvijaju s vremenom kroz interakcije osoba oko sebe te kroz poticajno okruženje za razvoj i verbalnih i neverbalnih komunikacijskih vještina

3.2. Rano djetinjstvo

Tijekom ove faze jezik prolazi kroz snažan razvoj i počinje se usklađivati s primarnim fokusom aktivnosti (Poshokova, 2008). Nove riječi usvaja promatrajući i oponašajući odrasle osobe i vršnjake te u ovom periodu najčešće intenzivno proširuje vlastiti vokabular učeći do nekoliko riječi svaki dan. Dijete razvija jezične vještine prenošenja misli i osjećaja te od početnog korištenja jednostavnih gesta, brbljanja i korištenja pojedinih riječi, postupno napreduje do izraza od dvije riječi i složenijih rečenica.

Djeca trebaju česte susrete s vokabularom i drugim elementima jezika prije nego što steknu duboko razumijevanje značenja riječi (Shiel, Cregan, McGough, i Archer, 2012). Za postupno razvijanje jezičnih vještina, koje uključuju razumijevanje izgovorenih riječi, praćenje uputa i prepoznavanje poznatih predmeta i ljudi potrebno je bogato jezično okruženje i poticanje komunikacije kroz igru i svakodnevne interakcije. Strategija imenovanja ili opisivanja radnji u koje je dijete uključeno, igračka ili materijala s kojima se dijete igra te komentiranje okoline, događaja i radnji može dati djeci priliku da čuju kako govorimo o svojoj okolini i postupcima. Ovim putem ona mogu naučiti ispravno imenovanje radnji ili predmeta koje vidi. Kada djeca imaju priliku čuti široki obujam vokabulara, ona čuju kako se riječi koriste i na ovaj način vjerojatnost da će koristiti geste, vokalizacije i riječi kako bi izrazili svoje potrebe i želje raste (Walker, Bigelow, i Harjusola-Webb, 2008).

Djeca ove dobi uče jezik kroz imitaciju i igru. Oponašaju zvukove, riječi i fraze koje čuju, uključujući ih u svoje aktivnosti u igri. Simbolička igra se pojavljuje u ovom razdoblju i pruža posebno važnu ulogu u djetetovom istraživanju jezika i izražavanju. Nadalje, odrasli u komunikaciji s djetetom mogu ponoviti ili obogaćivati djetetovo poznavanje jezika. Oponašanje je ponavljanje djetetovih vokalizacija ili riječi djetetu, dok je obogaćivanje ponavljanje onoga što je dijete upravo reklo i dodavanje novih, složenijih riječi, fraza ili informacija (Walker i sur., 2008). U ovom kontekstu, ponavljanje odrasla osoba može koristiti kako bi ispravila djetetov izgovor ili korištenje riječi prema vlastitom modelu, dok obogaćivanje služi kao sustav kojime odrasla osoba dijete može poticati na usvajanje i proširivanje vlastitog vokabulara i poznavanje vlastitog ili stranog jezika.

Odrasli, u interakciji s djecom rane dobi, trebaju slijediti djetetovu pozornost ili interes i reagirati na djetetovo ponašanje modeliranjem, preinačavanjem i proširenjem djetetovih pokušaja komunikacije (Walker i sur., 2008).

3.3. Mlađa i srednja predškolska dob

Djeca u dobi od 3 do 4 godine usvajaju jezik kroz dinamičan proces obilježen značajnim povećanjem vokabulara, usvajanjem struktura rečenice i komunikacije. Svako dijete posjeduje pasivan i aktivan vokabular. pasivni vokabular obuhvaća riječi koje dijete razumije, ali ih ne koristi aktivno u govoru. Od većeg je značaja aktivni vokabular, koji predstavlja broj riječi koje dijete koristi u vlastitom govoru i koje temeljito razumije. (Vrsaljko i Paleka, 2018). Na njihov sve veći vokabular utječu izloženost okolini, materijalnoj i socijalnoj. Uče slušajući govorni jezik, promatrajući geste i sudjelujući u svakodnevnim interakcijama s roditeljima, članovima obitelji, odgajateljima i vršnjacima. Tijekom ove faze vidljiv je napredak od jednostavnih ka složenijim rečenicama, poboljšana gramatika i razvoj govornih vještina.

Kako bismo obogatili djetetov rječnik, bitno je iskoristiti svaku situaciju i priliku, osiguravajući da ono točno identificira i imenuje riječi. (Vrsaljko i Paleka, 2018). Zato je važno svakodnevno pružati bogato jezično okruženje djetetu i pravilan model govora, omogućiti im da se svakodnevno izražavaju i poticati ih na to, a na neispravno izgovoreno ne reagirati kroz frustraciju, već poslušati što je dijete reklo, i ponoviti na ispravan način, eventualno proširujući rečenicu s ciljem djetetovog usvajanja novih riječi.

Simbolička igra u ovoj fazi postaje kompleksnija i organiziranija i ona u svoju simboličku igru sve češće uključuju i drugu djecu. Kod djece ove dobi takva igra uvelike utječe na količinu djetetove komunikacije s vršnjacima koja igra značajnu ulogu u djetetovom socio-emocionalnom, kognitivnom, pa tako i jezičnom razvoju, a istovremeno potiče i razvija kreativnost i eksperimentiranje s jezikom,

3.4. Starija predškolska dob

U kasnijim fazama djetinjstva dijete koristi različite rečenične strukture s gramatičkom točnošću, uključujući elemente kao što su množina, padeži, glagolska vremena, prijedlozi i drugo. U tom razdoblju dijete pokazuje sposobnost razumijevanja i reproduciranja zamršenih i do tada neuobičajenih rečeničnih konstrukcija. (Vrsaljko i Paleka, 2018). Dakle, djeca počinju shvaćati složenije gramatičke strukture i rečenične obrasce. Počinju koristiti veznike, prijedloge i napredniji vokabular kako bi se preciznije izrazili.

Djeca predškolske dobi usavršavaju sposobnost komunikacije, društvene interakcije postaju sofisticiranije, te djeca ove dobi sve češće postavljaju pitanja i sudjeluju u proširenim dijalozima. Interakcije s vršnjacima postaju sve važnije. Djeca su uključena u razgovore, igru i suradničke aktivnosti, što pridonosi njihovu jezičnom razvoju. Interakcije s vršnjacima također ih izlažu različitim obrascima govora i vokabularu. Vještine slušanja nastavljaju se razvijati, a djeca postaju vještija u razumijevanju govornog jezika u različitim kontekstima. Mogu slijediti upute, razumjeti složenije priče i sudjelovati u raspravama. Obiteljsko okruženje i dalje je ključni čimbenik u usvajanju jezika djece, a redoviti razgovori s članovima obitelji i prilike za verbalno izražavanje pridonose djetetovu jezičnom razvoju.

Motivacija za pisanje i čitanje javlja se češće i intenzivnije. Zanimanje za pismo postaje izraženije nego u prethodnim fazama djetetova života, te djeca razvijaju finu motoriku na sve višoj razini. Posljedično tome, uz pravu podršku odgajatelja i roditelja, često uče oblikovati slova, i pisati riječi. Dijete uz podršku osoba oko sebe u ovom periodu postavlja temelje za daljnji razvoj pismenosti u svojem obrazovnom putovanju.

Kroz cijelo predškolsko razdoblje pažnja je obilježena svojom spontanom i nenamjernom prirodom. Na nju utječu čimbenici kao što su karakteristike predmeta, njegova privlačnost, novost, itd. Kako dječje govorne sposobnosti napreduju i njihove radnje postaju svrhovitije, počinje razvoj dobrovoljne pažnje koja igra ključnu ulogu u pripremi djeteta za formalno učenje u školi (Selimović i Karić, 2011).

4. SUVREMENE METODE IMPLEMENTACIJE STRANOG JEZIKA U SKUPINU

U institucionalnom okruženju svaka rutinska situacija služi kao prilika za razvoj i usvajanje materinskog ili stranog jezika, ovisno o odgajateljevoj motivaciji i kompetencijama (Silić, 2007). Djeca jezik ne uče namjerno, već prirodno i postepeno razvijaju razumijevanje riječi u smislu određivanja funkcionalne uloge koju ta riječ nosi (Tomasello, 2011). Zbog veće prilagodljivosti dječjeg mozga u usporedbi s odraslim, pretpostavlja se da djeca mogu brže i bez napora usvajati nove informacije. Stoga se rano izlaganje stranom jeziku smatra vrlo značajnim (Boras, 2021).

Jedna od ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje propisana Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje jest komunikacija na stranim jezicima. Prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) djeca u ranom i predškolskom uzrastu uče strane jezike kroz poticajan jezični kontekst, uključujući igru i druge aktivnosti prilagođene njihovim potrebama. Najprikladniji pristup ovom učenju je situacijski, omogućavajući djetetu da se upozna, razumije i smisleno koristi stranim jezikom u raznovrsnim aktivnostima i situacijama. Strani se jezik integrira u svakodnevne odgojno-obrazovne aktivnosti vrtića. Razvoj ove jezične kompetencije potiče međukulturno razumijevanje i komunikaciju između djece te drugih sudionika u odgojno-obrazovnoj ustanovi, kao i izvan nje.

Prema Šarčević (2017) metodika rane implementacije stranog jezika u odgojno-obrazovni rad predstavlja izuzetno složen proces koji uključuje međusobno djelovanje prethodno spomenutih čimbenika. No, dva su ključna elementa koja u najvećoj mjeri utječu na kvalitetu ovog procesa, a to su:

1. didaktički materijal
2. učitelj – vrstan pedagog i poznavatelj metodike ranoga učenja stranih jezika

4.1. Uloga igre

„Igra je ogledalo onoga što je djetetu važno. Dijete uživa u igri, zabavlja se, druži se s prijateljima i bira aktivnosti” (Klarin, 2017).

Igra je temeljni aspekt razvoja u ranom djetinjstvu i ima ključnu ulogu u usvajanju jezika u ranoj i predškolskoj dobi. Kroz igru djeca su intrinzično motivirana i angažirana, a budući da je jezik sam po sebi dio igre i situacija koje dijete stvara, ono jezik usvaja i razvija u prirodnom kontekstu. U kontekstu učenja kroz igru, djeci nije potrebno vanjsko ohrabrenje jer su inherentno vođeni vlastitom znatiželjom da istražuju svijet i stječu nova znanja. Budući da su tijekom ranog djetinjstva istraživanje, učenje i igra blisko povezane, rano usvajanje stranih jezika bi trebalo uključivati spoj raznolikih, poticajnih aktivnosti i zanimljivih igara za djecu. (Šarčević, 2017).

Mnoge jezične vještine, poput komunikacije, pregovaranja i suradnje, razvijaju se kroz društvenu interakciju. Igra djeci pruža brojne mogućnosti za sudjelovanje u razgovorima, razmjenu ideja i suradnju s vršnjacima, što sve pridonosi razvoju jezika. Interakcije s vršnjacima pružaju prilike za dijeljenje, pregovaranje, rješavanje sukoba, suočavanje s preprekama, usvajanje različitih perspektiva, doživljavanje odbijanja, pronalaženje kompromisa i traženje pomoći (Klarin, 2017).

Dijete u razvoju većinu svog znanja stječe kroz igru, čime se postavljaju čvrsti temelji za kasnije učenje. Spontanost, kreativnost, mašta i povjerenje su povoljni uvjeti za učinkovito učenje. Nadalje, igra pridonosi jačanju samopoštovanja i razvoju međuljudskih odnosa. (Klarin, 2017). Igra stvara prednosti za razvoj kognitivnih procesa, uključujući razvoj vještina rješavanja problema, kreativnosti i kritičkog mišljenja. Ove kognitivne vještine pridonose usvajanju jezika poticanjem djetetove sposobnosti da razumije i koristi jezik na različite načine.

4.2. Uloga odgajatelja kod implementacije engleskog jezika u skupinu

Temeljna kompetencija odgajatelja koji u skupinu implementira strani jezik je vješto vladanje ciljnim jezikom. Ono je ključno za osiguravanje ispravnog jezičnog modela, učinkovite komunikacije i stvaranje optimalnog okruženja za usvajanje i razvoj stranog jezika kod djece rane i predškolske dobi. Kroz interakciju s odgajateljem koji je u stranom jeziku kompetentan, djeca su izložena pravilnom izgovoru, gramatici i bogatom vokabularu, a pružanjem jasnog i ispravnog izražavanja, odgajatelj stvara kvalitetan model govora.

Vrtići i odgajatelji imaju ključnu ulogu u poticanju djetetove vještine korištenja različitih jezičnih sredstava za komunikaciju i prilagodbe različitim komunikacijskim scenarijima, kako unutar vrtićke sredine tako i u širim životnim iskustvima. (Selimović i Karić, 2011). Odgajatelj stvara situacije za djetetovo usvajanje stranog jezika. Dijete uči prirodnim putem, slušajući, imitacijom i čineći. Kako bi potaknuo prirodno okruženje za djecu da uče drugi jezik u ranoj dobi, odgajatelj može primijeniti sveobuhvatne strategije kao što je dosljedno uključivanje drugog jezika u dnevne rutine i aktivnosti: korištenje stranog jezika u svakodnevnim situacijama, kao što su dolazak djeteta u vrtić i pozdravljanje s odgajateljem i roditeljima, komunikacija na stranom jeziku tokom doručka i ručka u vrtiću, razgovori prije i nakon popodnevne drijemke. Sve su to primjeri svakodnevnih situacija u kojima dijete uči, a odgajateljeva je dužnost ovisno o svojim uvjerenjima iskoristiti ove situacije i djeci ponuditi govorni model i prostor za komunikaciju na stranom jeziku. Kod Implementacije stranog jezika u svakodnevne situacije odgajatelj je pristup komunikaciji s djetetom na stranom jeziku od velike važnosti. Shiel i sur. (2012) opisuju kako su istraživači procijenili i klasificirali tipove interakcije odraslih osoba s djecom:

1. osobe koje slijede djetetovu pozornost, odnosno imenuju, opisuju ili komentiraju predmete, radnje ili događaje kojima se dijete u trenutku bavi
2. osobe koje kontroliraju tijek razgovora te mijenjaju fokus djece na ono što u tom trenutku smatraju važnim.

Pokazno je da 1. tip interakcije uvelike olakšava i kvalitetnije potiče govorno- jezični razvoj djece. Prepoznavanje važnosti stilova interakcije odgajateljima omogućuje uspostavljanje pozitivnih komunikacijskih obrazaca, što u konačnici doprinosi učinkovitijem poticanju usvajanja stranog jezika i stvaranju temelja za buduće komunikacijske vještine s djecom rane i predškolske dobi.

Odgajatelji također igraju ključnu ulogu u stvaranju poticajnog jezičnog okruženja u kojem djeca mogu sudjelovati u smislenim interakcijama za poticanje usvajanja stranog jezika. Stvaranje dobro strukturiranog okruženja s optimalnim poticajima ključno je za maksimiziranje djetetovih mogućnosti učenja u različitim situacijama. U tom je kontekstu uloga odraslih od vitalne važnosti jer bi trebali težiti izlaganju djece mnoštvu poticajnih situacija kako bi omogućili različita iskustva učenja (Silić, 2007). To podrazumijeva kreativno integriranje jezičnih aktivnosti u svakodnevne situacije te poticanje djece na aktivno sudjelovanje u jezičnim izazovima. Izgradnja pozitivnih stavova prema stranom jeziku od velike je važnosti. Stvarajući poticajno okruženje koje potiče djecu da istražuju i eksperimentiraju sa drugim jezikom, odgajatelj njeguje atmosferu u kojoj se djeca osjećaju ugodno verbalno se izražavajući, postavljajući pitanja i sudjelujući u razgovorima, što među ostalim promiče društvene i emocionalne vještine djece. Stručnost i kompetencije odgajatelja predškolske djece mogu značajno pridonijeti uspjehu usvajanja drugog jezika djece pružajući temelj za učinkovit jezični razvoj.

Uloga odgajatelja, pod utjecajem evoluirajućih perspektiva o razvoju djeteta, u stalnom je stanju promjene. Zbog toga se odgajatelji danas suočavaju s povećanim očekivanjima, zahtijevajući veću fleksibilnost u obrazovnom pristupu i prilagodljivost individualnim potrebama, interesima, mogućnostima i uvjetima okruženja za učenje svakog djeteta (Krivec, 2022).

4.3. Uloga okoline i prostorno-materijalnih uvjeta kod usvajanja stranog jezika

Već u pedagogiji Reggio Emilije, fizičko okruženje preuzima značajnu ulogu, besprijekorno integrirano kako bi se djeci omogućilo samostalno kretanje između prostorija. Fokus je na pažljivom odabiru namještaja, materijala i dominantnih boja. Kao rezultat toga, prostor je živ s raznim bojama i višeosjetilnim materijalima, potičući osjećaj otkrivanja i istraživanja među djecom. Okolina se, u suradnji s roditeljima, smatra trećim odgajateljem koji pridonosi ne samo oblikovanju sadržaja aktivnosti, već i utječe na izbore i rješenja u projektima koji su u tijeku. (Brajša, 2023).

„Okolina je stalno područje otkrića.”

(Brajša, 2023)

Osim stručnjaka kao što su odgajatelji i profesori engleskog jezika, ključno je uspostaviti promišljeno osmišljeno okruženje koje obiluje zanimljivim resursima za poticanje dječje mašte i poticanje znatiželje za istraživanjem. Uključivanje učenja kroz igru i dnevne aktivnosti u ovo okruženje može aktivno potaknuti komunikaciju na engleskom jeziku (Silić, 2007). U ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, fizičko okruženje ima veliku važnost za učenje jezika. Kvalitetno osmišljeno i organizirano okruženje potiče osjećaj sigurnosti, omogućujući djeci da se uključe u jezične aktivnosti. Osnovni poticaji i alati za istraživanje, eksperimentiranje i usvajanje jezika trebaju biti lako su dostupni u neposrednoj okolini djece. Stoga je ključna uloga odraslih u stvaranju obogaćujućeg jezičnog okruženja koje djeci omogućuje raznolika govorna iskustva (Silić, 2007). Dobro organizirani prostori s lakim pristupom materijalima koji obogaćuju razvoj jezika, uključujući materijale i alate za poticanje razvoja stranog jezika olakšavaju istraživanje i interakciju, a prostori koji uključuju vizualne, slušne i taktilne elemente doprinose holističkom iskustvu učenja jezika - kako materinskog tako i stranog.

Promišljeno osmišljeno fizičko okruženje u ranom obrazovanju njeguje pozitivno ozračje, promičući razvoj jezika kroz niz poticajnih i pristupačnih prilika za učenje.

5. RAZVOJ STRANOG JEZIKA U SKUPINI DJECE RANE DOBI

Poshokova (2008) prikazuje razvoj govornih mogućnosti djeteta: u ovome periodu od mogućnosti izgovaranja nekoliko slogova u dobi od 6 mjeseci, dijete dolazi do poznavanja velike količine riječi i imenovanja stvari u vlastitoj okolini u trećoj godini života. Poznavanjem ove razvojne karakteristike djeteta ove dobi, prilagođavanje vlastitog pristupa u korištenju stranog jezika kod djeteta može se kvalitetnije provesti. S djetetom ove dobi možemo razgovarati na stranom jeziku na jednak način kao što bismo to činili i na materinskom, potičući prirodnost slušanja i razvijanja stranog jezika. Razvoj jezično-govorne komunikacije kod djece rane dobi postupan je proces koji uključuje stvaranje okoline bogate jezikom i uključivanje u interaktivne aktivnosti koje potiču razvoj jezika. U ranom djetinjstvu se javlja izražena sklonost aktivnom bavljenju predmetima iz okoline. Posljedično, primarni fokus se pomiče prema objektnoj komunikaciji, označavajući interakciju s odraslima usmjerenu na istraživanje različitih objekata vanjskog svijeta. (Poshokova, 2008). Djeca u ovoj dobi iznimnom brzinom usvajaju nove pojmove i reproduciraju nove zvukove.

Prema Chirsevoj (2010) djeca koja od rođenja imaju mogućnost čuti samo jedan jezik, no uskoro su, u prvoj godini života, upoznata s drugim jezikom, u usvajanju jezika imaju izražene sličnosti s djecom koja simultano, od rođenja imaju priliku čuti oba jezika. Autorica prikazuje istraživanje nad tri dječaka ruskog govornog područja, čiji su roditelji u ranoj dobi (od rođenja i od šest mjeseci starosti) s dječacima uzastopno pričali na dva jezika (majka na ruskom, a otac na engleskom). Pokazalo se da su ovi dječaci izvorno ruskog govornog područja, radi rane izloženosti engleskom jeziku, u dobi od 24. do 30. mjeseca razvili govor engleskog jezika na razini djece iste dobi, američke nacionalnosti, uz izuzetak izraženog ruskog naglaska. Iako u odgojno obrazovnoj ustanovi nije moguće djetetu pružiti ovakav specifičan pristup za rano usvajanje stranog jezika, (slušanje stranog jezika od samog rođenja te specifična vezanost jezika za jednu osobu u djetetovu životu kao što je otac) ovaj primjer i mnogi drugi prikazuju da je uz kontinuirano omogućavanje djetetu da sluša i razvija strani jezik najefikasnija strategija za olakšavanje usvajanja stranog jezika u ranoj dobi.

Svakodnevne situacije kao što su hranjenje, presvlačenje, uspavljivanje i igra trenutci su učenja. Kod djece rane dobi u ovim trenutcima je važno uspostaviti kontakt, pričati s njime, recitirati i opisivati što se događa. Kao jedan od primjera interakcije s djetetom u svakodnevnim radnjama može biti i recitiranje ili pjevanje pjesmice bogate pojmovima na stranom jeziku:

Primjer 1.

„We take off the diaper and wipe it wipe it!

Another goes under, over under.

Legs and toes are now free!

Now get dressed, get dressed, get dressed”

Poticanje djece da izraze svoje potrebe, ideje i osjećaje bilo na jednom ili dva jezika obogaćuje djecu jezično i kognitivno (Clark, 2000). Na djetetova govorna postignuća potrebno je s entuzijazmom reagirati, a tokom govora i interakcije važno je koristiti izražajne geste, izraze lica, i govor tijela. Uz povezivanje značenja s riječima i izrazima, ovakav pristup komunikacije s djetetom pomaže mu u postizanju razumijevanja neverbalne komunikacije. U skupini djece rane dobi također je vrlo važno osigurati kvalitetnu njegu i procese učenja ukomponirati u svakodnevne situacije. U ovim situacijama potrebno razgovarati s djetetom, opisujući vlastite radnje, predmete u okolini i samu okolinu te koristiti raznolike riječi. Jajčević (2023) kao najvažnije poticaje za razvoj govora djece jasliske dobi navodi poticajnu i afektivnu okolinu, kretanje u prostoru, razgovor s djecom, jezične igre, malešnice, slikovnice, priče i bajke, glazbu te razvoj fine motorike. Sigurno i dosljedno okruženje nudi djetetu osjećaj sigurnosti, potičući znatiželju o okolini. Sigurno i zdravo okruženje omogućuje djetetu zdrav i nesmetan rast i razvoj (Jovančević i Ježić, 2007).

Dječje brojalice su pristupačne djeci jer se jednostavno pamte, imaju ritam i melodičnost. Pogodne su za predškolsku i ranu školsku dob jer su osnovne, kratke i jednostavne. Karakterizira ih lakoća izgovora slogova, često s kratkim slogovima koji se sastoje od jednog samoglasnika i dva suglasnika. (Šijan, 2019).

Primjer 2.

*„Round and round the garden
Like a teddy bear;
One step, two step,
Tickle you under there!”*

Ljubav i sigurnost prenose se dodirrom, a to je 'jezik' koji djeca koriste od samih početaka života. To je najspontaniji način za doprijeti do dječjeg srca - jednostavan, ali vrlo učinkovit (Marić i Duspara, 2007). Igre prstićima zanimljive su i korisne za djecu rane dobi. Djeca pritom istražuju svoje tijelo, ruke i prste, razvijaju finu motoriku, u isto vrijeme stvarajući povezanost s odgajateljem. Jedan primjer igre prstićima na engleskom jeziku je „Five jellyfish.” Dijete i odgajatelj pjevajući pjesmicu spuštaju jedan po jedan prst na ruci:

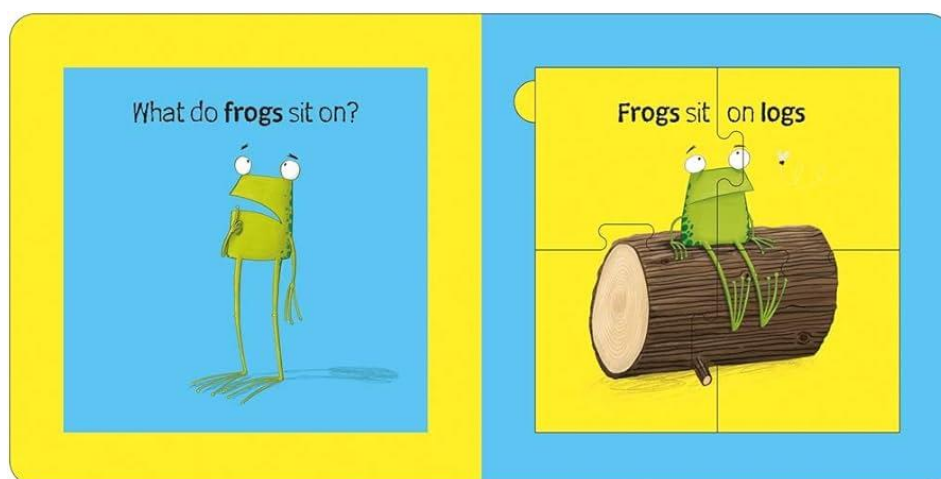
Primjer 3.

*„Five jellyfish, Five jellyfish.
Five jellyfish sitting on a rock.
One fell off. SPLASH!
Four jellyfish, four jellyfish.
Four jellyfish sitting on a rock.
One fell off. SPLASH!*

...”

Slikovnice na stranom jeziku u ranoj dobi pomažu pri usvajanju stranoga jezika čime uvelike doprinose jasne ilustracije i jednostavnost izraza povezanih s ilustracijama.

Slika 1. Slikovnica „Frogs sit on logs” na engleskom jeziku

„Slikovnica služi kao pomoć djetetu u istraživanju područja pisanog jezika, pridonoseći razvoju njegovog kognitivnog razumijevanja. Izaziva emocije, poboljšava govor i njeguje rječnik. Osim toga, ispunjava djetetovu urođenu znatiželju za novim iskustvima, ilustrira međuljudske odnose, potiče pamćenje i stvaranje logičnih veza. Slikovnica predstavlja fenomene koji nadilaze djetetove svakodnevne susrete, uključujući različite teme kao što su tehnološki napredak i promet. Uspostavlja se poznavanje korištenja knjige, njeguje sve veći afinitet prema njoj i pruža djeci jedinstvenu perspektivu kroz oči umjetnika (Martinović, 2018. prema: Kovač-Prugovečki i Zalar, 2009:5)

U ranom odgoju i obrazovanju, ipak, ne smije se zanemariti materinski jezik sa ciljem što veće implementacije stranog jezika u skupinu. Djeca su u ranom stadiju razvoja materinskog jezika te je potrebno ponuditi model govora materinskog i stranog jezika. Zato je važno ostvariti ravnotežu u implementaciji oba jezika.

6. RAZVOJ STRANOG JEZIKA U SKUPINI DJECE MLAĐE I SREDNJE PREDŠKOLSKE DOBI

Kod djece srednje predškolske dobi, ukoliko u ranoj dobi nisu bila upoznata sa stranim jezikom, potrebno je započeti postepeno. Metode stvaranja okoline bogate stranim jezikom u skupini djece koja su s jezikom prethodno upoznata i one koja nisu znatno će se razlikovati. Budući da djeca ove dobi već imaju razvijene jezične sposobnosti na materinskom jeziku, važno je razumjeti da će im biti teže razumjeti poruke na stranom jeziku, te će za uspostavljanje obostrane komunikacije biti potrebno nešto više vremena. Kroz cijeli taj proces potrebno je strpljenje i ustrajnost kod svakodnevne komunikacije na stranom jeziku, te dobro posložena i postepena struktura implementacije jednostavnih pojmova i kratkih rečenica, prema složenijim.

Svijet djetinjstva obilježen je igrom. Igra je prirodna i spontana aktivnost u kojoj dijete uživa, a ujedno, bez prisile i imperativa, uči, upoznaje svijet oko sebe (Stakić, 2016). Govor se u ovoj dobi uči i razvija spontano tokom igre. Dijete prepoznaje govornu strukturu sredine u kojoj se nalazi i tokom igre kombinira gramatička pravila jezika, što mu omogućava da stvara nove oblike govora njegovom formiranju (Stakić, 2016). Simbolička igra ključna u razvijanju stranog jezika kod djece ove dobi, ukoliko je ono prethodno bilo u mogućnosti čuti i usvajati strani jezik te ima primjerenu podršku od strane odgajatelja. Ovaj oblik igre pruža kontekst za smisleno učenje jezika, dopuštajući djeci da se uključe u maštovite scenarije i istražuju jezik u prirodnom okruženju. Kroz simboličku igru djeca proširuju svoj vokabular, eksperimentiraju s gramatikom i sintaksom jezika te razvijaju komunikacijske vještine. Osim toga, ova vrsta igre stimulira kognitivni razvoj, gradi samopouzdanje i potiče društvenu interakciju na drugom jeziku. Ugodna i interaktivna priroda simboličke igre stvara pozitivnu povezanost s učenjem jezika, pridonoseći holističkom i učinkovitom procesu usvajanja jezika. U simboličkoj igri stvaraju se uvjeti za posebne oblike komunikacije koji se odvijaju u zamišljenim situacijama i neobičnim govornim interakcijama, što nam omogućuje da sagledamo oblikovanje govora koji se u njima odvija s aspekta leksikologije i sintaktičkih jezičnih jedinica. (Stakić, 2016). Iako autorica govori o

utjecaju simboličke igre na razvoj materinskog jezika, ove se činjenice istovremeno mogu odnositi i na usvajanje stranog jezika kod djece mlađe predškolske dobi.

Poticanje aktivnosti u kojima dijete uživa stvara pozitivne stavove prema stranom jeziku te znatno utječe na motivaciju djeteta da eksperimentira sa ciljanim jezikom. Radi individualnosti svakog djeteta, ove aktivnosti mogu varirati te je ključno prilagoditi ih interesu djece u skupini. Neke aktivnosti kao što su pjesme na stranom jeziku, priče i slikovnice te multimedijalni materijali pogodni su za poticanje usvajanja stranog jezika. Djeca koja su tijekom ranog djetinjstva upoznata s animiranim filmovima na stranom jeziku imaju tendenciju učinkovitijeg usvajanja tog jezika. Izloženost izvornom obliku jezika pomaže im u razumijevanju jezičnih nijansi, izgovaranju novih riječi i lakšem zaključivanju značenja iz konteksta (Boras, 2021., prema: Kuppens, 2010.) Važno je naglasiti da su ovakvi materijali u skupini često nedovoljno iskorišteni te im se radi toga smanjuje vrijednost i obrazovni aspekt usvajanja stranog jezika. Dakle, kako bi ovakvi materijali bili efikasni, moraju se redovito koristiti i dozvoliti djeci da više puta čuju te s time i lakše razumiju bajku, crtani film ili neki drugi materijal iz kojega će u isto vrijeme efikasno usvojiti određene aspekte stranog jezika.

Igre koje uključuju glazbu i pokret zadovoljavaju djetetovu urođenu želju za tjelesnom aktivnošću dok uživaju u pjevanju, uključujući ključne elemente učenja kao što su ponavljanje i pridržavanje pravila. Ove aktivnosti pružaju zanimljivo iskustvo, pridonose razvoju vještina socijalne komunikacije i regulaciji emocija. (Čolić i Klarić Bonacci 2021). Ovakve aktivnosti također su vrlo pogodne budući da njihov zabavni ili ponekad komični aspekt privlači djecu i potiče da sama iniciraju pjevanje ili izvođenje aktivnosti, bez potrebe za prvotnu inicijativu odgajatelja. Primjer ovakve glazbeno-pokretne igre na stranom jeziku je pjesmica „Head and shouldres, knees and toes” kroz čiju se izvedbu dijete kreće i imenuje vlastite djelove tijela. Naoko ovakva jednostavna aktivnost u djetetovu usvajanju stranog jezika može imati veliki značaj budući da istovremeno njegov socijalno-emocionalni razvoj i stvara afinitet prema korištenju stranog jezika. Ipak, ne treba se zaustaviti na samo jednoj ovakvoj pjesmici, što je česta greška u odgojno obrazovnom radu. Djeci je, kada savladaju ovakav jednostavan primjer, potrebno priuštiti druge primjere kojima će nastaviti usvajati i

širiti svoje poznavanje stranog jezika. Stvaranje imerzivnog jezičnog okruženja u ovoj dobi je ključno za usvajanje drugog jezika, a postiže se integriranjem drugog jezika u dnevne aktivnosti, rutine i okruženje djeteta. Primjeri stvaranja ovakvog okruženja mogu biti imenovanje predmeta na materinskom i stranom jeziku u prostoru u kojem dijete boravi, korištenje stranog jezika tijekom igre, čitanje i pripovijedanje na stranom jeziku te poticanje korištenja stranog jezika u interakcijama s odraslima i drugom djecom. Jedan od primjera aktivnosti na stranom jeziku koje potiču usvajanje novih pojmova i smisleno povezivanje pojma s predmetom je modificirana verzija igre „I spy”:

Primjer 4.

Odgajatelj ili dijete u skupini određuju specifičan predmet te ga imenuju na stranom jeziku: „I spy with my little eye – a table.” Djeca zatim pronalaze dati predmet te se igra repetativno ponavlja ovisno o interesu djece.

Sukladno sa svojom društvenom prirodom, dijete se uključuje u svakodnevne interakcije unutar fizičkog okruženja obrazovne ustanove. Kroz svakodnevnu prisutnost u odgojno-obrazovnom okruženju, dijete je u stalnoj interakciji s drugim sudionicima obrazovnog procesa, uključujući i drugu djecu i odrasle (Malašić, 2015). Redovito i dosljedno izlaganje drugom jeziku ključno je u poticanju usvajanja stranog jezika kod djeteta. Važno je djetetu kontinuirano pružati podršku te stvarati i oblikovati okruženje koje dosljedno djetetu pruža mogućnosti za razvoj u ovom području. Svakodnevne interakcije na stranom jeziku, čak i ako su kratke, doprinose razvoju drugog jezika kod djece.

Svako dijete je jedinstveno, a usvajanje jezika može varirati ovisno o individualnim potrebama i mogućnostima djeteta. Neka djeca mogu pokazati više interesa ili napredovati brže od druge djece. Potrebno je uzeti u obzir djetetove mogućnosti, tempo i ritam usvajanja stranog jezika te prema tome prilagoditi vlastite strategije rada.

7. RAZVOJ STRANOG JEZIKA U SKUPINI DJECE STARIJE PREDŠKOLSKE DOBI

Neurobiološka sposobnost usvajanja stranog jezika kod djece predškolske dobi iznimna je. to je proces koji ne samo da pospješuje djetetov intelektualni razvoj, već i njeguje pozitivan pristup učenju. Ima ulogu u oblikovanju sustava vrijednosti koji promiče toleranciju i potiče razvoj samopouzdanja. (Šarčević, 2017).

Djeca predškolske dobi prirodno posjeduju urođenu želju za komunikacijom i istraživanjem, kreativnu upotrebu jezika, sposobnost razumijevanja govornih izraza te spontanost u izražavanju. Ove karakteristike dječjeg razvoja trebaju biti ključne smjernice pri oblikovanju metodike ranog učenja stranih jezika. (Šarčević, 2017). U ovoj dobi djeca imaju razvijene kognitivne sposobnosti koje omogućuju složenije učenje jezika. Mogu razumjeti apstraktne koncepte, slijediti upute i uključiti se u strukturirane aktivnosti. Radi ovog razvojnog aspekta djeteta predškolske dobi, moguće je postupno uvođenje strukturiranih jezičnih aktivnosti koje uključuju složenije pojmove, a koje su i dalje prilagođene mogućnostima djece. Tako u svakodnevne aktivnosti na stranom jeziku s djecom možemo uključiti nešto kompliciranije jezične strukture, nove pojmove, razgovore o apstraktnim temama ili sudjelovanje u aktivnostima koje zahtijevaju praćenje uputa u više koraka.

Primjer 5: Aktivnost „Find the hidden object”

U aktivnosti odgajatelj ili dijete u prostoru skriva predmet, dajući upute drugoj djeci koja taj predmet traže. Upute su na stranom jeziku i sadržavaju vokabular koji je djeci poznat, implementirajući i neke nove pojmove. Djeca mogu koristiti riječi koje su vezane za prostornu orijentaciju (Primjer: under, on top, in, above) ili one koje označavaju različite predmete u prostoru (Primjer: table, chair, box...)

Poticanje usvajanja stranog jezika može se postići i kroz omogućavanje kreativnog izražavanja: osmišljavanja priča, stvaranja predstava i drugo. Kreativne aktivnosti doprinose razvoju dječjih vještina rješavanja problema, jačajući njihovo samopouzdanje, potiču socijalni razvoj, samodisciplinu i ustrajnost u obavljanju zadataka. Osim toga, pomažu u razvijanju motoričkih vještina, odnosno učinkovite upotrebe tijela, te jezičnih vještina, kao što je jasno izražavanje. (Todorić, 2023). Priče na stranom jeziku koje koristimo u skupini, bile one slikovnice ili pripovjedačkog karaktera, trebaju ponavljati riječi i fraze, a vokabular treba biti prilagođen uzrastu djeteta (Šarčević, 2017). Ovisno o mogućnostima djece, u ovakve aktivnosti moguće je i implementirati procese koji nadilaze osnovno čitanje: poticanje djece da analiziraju i raspravljaju o pročitanome, postavljaju pitanja i izražavaju svoja razmišljanja.

Jedan od ključnih ciljeva ranog učenja stranog jezika jest organiziranje procesa učenja i poučavanja na način da uključuje raznovrsna osjetilna iskustva, pokret i ritmičke elemente, kako u određenim tekstovima, tako i kroz raznolike aktivnosti (Velički, 2006). U svakom jeziku postoji ritmičnost koja posebno pogoduje učenju pokretom. Istodobna uporaba govora i pokreta potiče razvoj fine motorike, govora i perceptivnih sposobnosti. Djeca pronalaze radost u razigranim stihovima u kojima se gruba i fina motorika isprepliću s govorom, te rado prihvaćaju takve aktivnosti. (Velički, 2006). Kombiniranje elemenata govora i pokreta, djeci predškolske dobi pruža razigran i privlačan način za razvoj grube i fine motorike te razvoj govora na stranom jeziku. Odgajatelj može potaknuti djecu da kineziološke aktivnosti u kojima je prisutno imenovanje radnji ili dijelova tijela, pokušaju provesti na stranom jeziku.

Provođenje projekata s djecom, koji im omogućuju dubinsko istraživanje tema može biti vrlo značajan oblik poticanja djeteta ove dobi na komunikaciju na stranom jeziku, budući da uključuje vještine koje zahtijevaju komunikaciju i izražavanje ideja na složeniji način, dok istovremeno motivira djecu na istraživanje i izražavanje. Razvijanje projekta s djecom na stranom jeziku može biti izuzetno kvalitetan način za cjeloviti razvoj djeteta, njegovanje istraživačke prirode te istovremene prirodne implementacije korištenja stranog jezika. Djeca kroz projekt mogu usvojiti izuzetnu količinu novih struktura i pojmova stranog jezika, na zanimljiv način.

Prostorno-materijalno okruženje može poticati i obogaćivati interakciju djece sa socijalnim okruženjem ili je oslabiti. Ako je prostorno-materijalno okruženje nedostavno ili loše dizajnirano, ono ne podržava ni konstruktivističku ni sociokonstruktivističku prirodu djetetovog učenja te stoga ne može pridonijeti razvoju djetetovih potencijala. (Malašić, 2015). Strani jezik kod djece predškolske dobi u prostoru skupine može biti prisutan na mnogo različitih načina. Djeca ove dobi često uče čitati i pisati slova i jednostavnije riječi. Natpisi, knjige ili slikovnice, nazivi materijala i igračaka, plakati na stranom jeziku mogu se postaviti u prostor skupine. Pozadinska glazba može sadržavati pjesmice na stranom jeziku, s ciljem stvaranja okruženja koje je zaista bogato stranim jezikom.

Prikazani primjeri aktivnosti u skupini predškolske dobi neke su od metoda implementacije stranog jezika u skupinu, no djeci je za ostvarivanje cilja usvajanja stranog jezika potrebno mnogo više od nekoliko aktivnosti. U ovoj dobi važno je ne se oslanjati na puko usvajanje pojmova, već djeci pružiti okruženje u kojemu se mogu slobodno izražavati na stranom jeziku, komunicirati s vršnjacima i odgajateljima, slobodno pjevati, voditi vlastitu igru na stranom jeziku, izražavati se na stranom jeziku u svakodnevnim situacijama, pitati pitanja i usvajati nove jezične strukture, pojmove i izgovor na stranom jeziku. Ovakvo poticanje osigurava priliku djetetu da prirodno usvaja jezik, no istovremeno se moraju poštovati individualne razlike među djecom. Neka djeca neće razvijati strani jezik jednakom brzinom kao druga, možda će razumjeti ali ne i koristiti strani jezik u vlastitoj svakodnevici te je potrebno svoj djeci pružiti sigurno i poticajno okruženje koje cjelovito potiče sve ostale aspekte razvoja djeteta, ne fokusirajući se na specifičan razvoj stranog jezika. Na ove razlike mogu utjecati osobni i individualni čimbenici razvoja, ali i njihova okolina, situacija u obiteljskom okruženju, količina izlaganja medijima i drugo.

8. ULOGA OBITELJI I SURADNJA VRTIĆA I OBITELJSKOG DOMA

Usvajanje stranog jezika kod djece predškolske dobi tijekom odrastanja uključuje značajan doprinos obitelji. Obitelj igra ključnu ulogu u poticanju dječjeg jezičnog razvoja na više načina. Obitelj pruža djetetu prvo jezično okruženje. Redovito izlaganje oba jezika u situacijama višejezične obitelji znatno će utjecati na djetetov razvoj drugog jezika. U ovome slučaju dijete simultanu usvaja drugi jezik i imperativ je da će ga od jednog roditelja možda slušati cijeli život. U ovakvim obiteljima dijete ima mnogo veću vjerojatnost da će postati bilingvalno, te će ovakvo dijete u skupini kod usvajanja stranog (2L1) jezika biti naprednije od ostale djece. Ovakva obitelj može održavati konzistentnost u upotrebi oba jezika u svakodnevnim interakcijama te pomaže djetetu razumjeti da oba jezika imaju važnu ulogu i potiče ih na aktivno korištenje i istovremeno usvajanje. Također, ovakve obitelji djetetu pružaju uključivanje kulturnih elemenata povezanih s oba jezika u svakodnevni život koji pomažu u usvajanju, razumijevanju i cijenjenju oba jezika i kultura.

Čak i u obiteljima u kojima oba roditelja govore istim (materinskim) jezikom, ukoliko jedan ili oba roditelja poznaju strani jezik te ga koriste svakodnevno u komunikaciji s djecom, oni će uvelike doprinijeti u djetetovom razvoju stranog jezika. Stvaranje bilingvalne djece zahtijeva dosljednost, podršku i aktivno sudjelovanje obitelji u jezičnom razvoju djeteta. Ovakav pristup roditelja pridonosi dugoročnom održavanju bilingvalnosti i obogaćuje djetetov jezični razvoj.

Isto tako u obiteljima u kojima niti jedan od roditelja ne poznaje strani jezik koji će dijete koristiti u skupini, ono ima priliku ovim jezikom se kontinuirano koristiti samo u okruženju vrtića, te je od velike važnosti razumijevanje individualnosti djece u skupini ovisno o ovim čimbenicima, i poticanje sukladno s tim znanjima.

Posjedovanje znanja drugog jezika pruža roditeljima priliku da svom djetetu olakšaju usvajanje stranog jezika na način sličan usvajanju materinskog jezika. Roditelji mogu uvesti strani jezik svojoj djeci usporedno ili uzastopno. Istovremeno, to podrazumijeva korištenje materinskog i stranog jezika od samog početka djetetova života. (Keller, 2022). Dobrobit djece u 21. stoljeću zajednička je odgovornost roditelja, odgajatelja, učitelja i društva u cjelini. Imperativ je da se zajedno uključe u promišljeno razmišljanje i zajednički rad na uspostavljanju optimalnih uvjeta za poticanje sveukupnog razvoja djece predškolske dobi i promicanje ranog usvajanja stranih jezika (Silić, 2007). Kontinuirana izloženost izvan odgojno-obrazovne ustanove učvršćuje ono što je naučeno unutar nje i omogućuje djeci da generaliziraju jezik u različitim kontekstima i situacijama.

Inicijativa odgajatelja za suradnju s roditeljima potrebna je kako bi se stvorilo kohezivno okruženje za usvajanje jezika, kako u vrtiću, tako i u obiteljskom domu. Redovita komunikacija između odgajatelja i roditelja može ojačati jezične vještine djeteta, budući da je strani jezik na taj način cjelovito implementiran u djetetovu svakodnevnicu neovisno o tome gdje ono u tom trenutku boravi, a na taj način se stvara nezamjenjivi kontinuitet u usvajanju stranog jezika. Kada roditelji i odgajatelji surađuju, oni djetetu osiguravaju dosljednu jezičnu izloženost kod kuće i u obrazovnom okruženju, promičući učinkovito usvajanje stranog jezika. Suradnja između odgajatelja, učitelja i roditelja ima veliku važnost jer zajednički snažno utječu na motivaciju djece i učenika (Boras, 2021). Dosljedna suradnja pridonosi samopouzdanju djeteta u korištenju stranog jezika. Suradnički pristup pomaže u stvaranju poticajnog okruženja koje potiče jezično eksperimentiranje i komunikaciju. Komunikacija roditelja i odgajatelja potrebna je u ovom smislu, budući da oni dijele uvide o jezičnom razvoju djeteta i mogu identificirati područja u kojima je potrebna dodatna podrška. Time omogućuju sveobuhvatniji pristup usvajanju stranog jezika kod djeteta.

Kod usvajanja prvog i drugog jezika, poticajno i bogato jezično okruženje podržat će jezični razvoj. Usvajanje i napredovanje u jeziku može biti jedan od pokazatelja koliko često i kvalitetno roditelji komuniciraju sa svojom djecom (Clark, 2000). Odgajatelj i roditelji mogu surađivati u dogovoru strategija za promicanje jezičnog razvoja djeteta.

Ovaj zajednički napor osigurava da su oba djetetova okruženja obogaćena materijalima i aktivnostima koje djetetu omogućavaju da cjelovito usvaja strani jezik.

9. ULOGA OKOLINE I ZAJEDNICE U RAZVOJU STRANOG JEZIKA KOD DJETETA

U kontekstu ranog usvajanja drugog jezika, uključenost u zajednicu igra vitalnu ulogu u stvaranju bogatog i poticajnog jezičnog okruženja za dijete.

Prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) ključno je da djelatnici vrtića budu svjesni važnosti povezivanja sa širim društvenim kontekstom za učinkovito funkcioniranje vrtića u široj društvenoj zajednici. Korištenje resursa koje zajednica nudi i suradnja sa zajednicom, poput lokalnih kulturnih centara, jezičnih škola ili drugih društvenih grupa, može djeci pružiti dodatnu jezičnu izloženost i obogatiti iskustva djeteta. Ovakve zajednice i centri u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama mogu ponuditi različite aktivnosti primjerene djeci rane i predškolske dobi kao što su takozvani „story hours,” odnosno čitanje djeci na stranom jeziku od strane izvornih govornika, tečajevi jezika ispunjeni aktivnostima za djecu, ili najčešće radionice koje istražuju i upoznaju djecu s kulturom jezika koji ona uče. Djeci treba pružiti priliku za stjecanje različitih iskustava jer problemi mogu nastati zbog nerazumijevanja informacija, proizašlih iz nedostatka u djetetovom upoznavanju s određenim aspektima svakodnevnog života ili životnim iskustvima. (Šego, 2009).

Omogućavanje interakcije s izvornim govornicima stranog jezika pomaže djeci da čuju jezik u autentičnom obliku, uključujući naglasak i izgovor koji odgajatelji najčešće nemaju – s pretpostavkom da oni sami nisu izvorni govornici toga jezika. Ovo je ostvarivo organiziranjem upoznavanja djece s članovima zajednice (odraslim osobama ili djecom) čiji je ciljani jezik materinski.

Djeca su redovito izložena utjecaju televizije, video igrice i računala. Vole gledati crtiće i serije, ali i igrati videoigre i računalne igrice. (Šego, 2009). Multimedijalni materijali uključuju vizualne i auditivne elemente, pružajući višeosjetilno iskustvo učenja. Ova dvostruka stimulacija djeci može pomoći da bolje razumiju strani jezik, jer mogu čuti i povezati riječi s kontekstom, istovremeno slušajući autentičan izgovor izvornih govornika. Gledajući animirane ili dokumentarne filmove, komedije ili druge filmske žanrove, djeca imaju priliku steći znanja o različitim kulturama, poistovjetiti

se s televizijskim likovima, suosjećati s njima, obogatiti svoj vokabular i steći temeljna znanja stranih jezika. (Šego, 2009). Promišljeno odabrani i primjereni televizijski programi i crtani filmovi mogu pospješiti djetetov jezični i govorni razvoj, ali i olakšati stjecanje novih znanja. Roditelji igraju ključnu ulogu u odabiru televizijskog sadržaja i odlučivanju o trajanju vremena pred ekranom za djecu. (Šego, 2009).

10. VAŽNOST KONTINUITETA I PRIJELAZ U ŠKOLU

Stručnjaci su u različitim istraživanjima i radovima dokazali da je razvoj bilingvizma kod djece kroz odgojno-obrazovni sustav zaista moguć. No kako bi se ovaj cilj ostvario potrebno je puno truda od strane osoba koje dijete okružuju, u najvećoj mjeri roditelja, odgajatelja i drugih osoba u odgojno-obrazovnoj ustanovi koje su zaslužne za stvaranje okruženja bogatog stranim jezikom i prilikama da dijete strani jezik percipira kao prirodan sastav svojeg svakodnevnog života. Ove osobe, također imaju i zadatak stvoriti kontinuitet u aspektu djetetovog usvajanja stranog jezika, budući da se bilingvizam kod djeteta može razviti isključivo u slučaju ako ono ima prilike usvajati i koristiti strani jezik redovito kroz cijelo djetinjstvo pa tako i do odrasle dobi.

Djeca postaju bilingvalna kada postoji poticajno okruženje i potreba za komunikacijom na dva jezika, no ako se okruženje promijeni i više ne potiče razvoj stranog jezika, ona će se jednakom brzinom taj jezik zaboraviti (Clark, 2000).

Odgojno-obrazovne ustanove organizirane su na način da se odgajatelji djece mijenjaju. Kako djeca rastu, tako prelaze iz jaslčke u predškolsku skupinu, a neovisno o skupini u kojoj borave često izmijene nekolicinu odgajatelja. Ovo stvara izazov u osiguravanju kontinuiteta pri usvajanju stranog jezika unutar same ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Sukladno tome, odgajateljima unutar ustanove je potrebno omogućiti komunikaciju i suradnju kako bi osigurali dosljednost implementacije stranog jezika pri djetetovom prelasku u drugu skupinu, ili pri izmjeni odgajatelja u istoj skupini. Odgajatelji također igraju ulogu u vlastitoj motivaciji pri „preuzimanju,” nastavljanju i razvijanju praktičnog rada prethodnog odgajatelja u skupini.

Prijelaz djeteta iz vrtića u školu značajna je prekretnica u djetetovu životu. Ono se prilagođava na novo i drugačije fizičko okruženje, učitelje i nepoznate rutine, istovremeno se snalazeći u nešto drugačijoj društvenoj dinamici, sklapajući nova prijateljstva, dok se istovremeno prilagođavaju strukturiranom školskom okruženju. Prekidom učenja stranog jezika u ovoj dobi djetetu je lako taj jezik zaboraviti. Ovakve situacije najčešće se javljaju u slučajevima u kojima škola koju dijete pohađa nudi učenje različitog stranog jezika od onoga koje je dijete „učilo” u vrtiću. Poboljšanje

suradnje između predškolskih ustanova i škola ključno je kako bi se osigurao besprijekoran kontinuitet učenja jezika započetog tijekom predškolskog razdoblja, održavajući do sada postignuti napredak (Velički, 2007). Održavanje otvorene i redovite komunikacije između predškolskih i školskih ustanova može biti od velike koristi za osiguravanje dosljednosti u ciljevima i metodologijama učenja stranog jezika. Odgajateljima i učiteljima treba osigurati mogućnost za održavanje zajedničkih, formalnih sastanaka stručnog usavršavanja, na kojima mogu usredotočiti pažnju, uz ostale aspekte prelaska djeteta iz vrtića u školu, i na učinkovite strategije osiguravanja kontinuiteta u učenju stranog jezika. Cjeloživotno učenje jezika kako predviđa EU može funkcionirati samo ako postoji koherentnost i kontinuitet između različitih institucija i različitih sektora obrazovanja (Mackiewicz, 2002).

Suradnjom između vrtića i škola, odgajatelji i učitelji mogu stvoriti kontinuitet u usvajanju stranog jezika. Ovaj suradnički pristup osigurava lakši prijelaz iz jedne ustanove u drugu, istovremeno postavljajući snažne temelje za uspjeh u ovom području. Nadalje, uključivanje roditelja u proces suradnje jamči upotpunjeni pristup stvaranja cjelovitog i kontinuiranog odgojno-obrazovnog tijeka te osigurava podršku djeci pri usvajanju stranog jezika.

11. ZAKLJUČAK

Bilingvizam postaje neizostavna tema u današnjem društvu s obzirom na sveprisutnost međunarodnih komunikacija, globalnu povezanost i multikulturalnost. U suvremenom kontekstu, sposobnost komuniciranja na više jezika sve više se prepoznaje kao vrijedna kompetencija. Fenomen bilingvizma ne samo da oblikuje način na koji pojedinci komuniciraju, već i duboko utječe na društvo u cjelini. Često se promatra kao resurs koji obogaćuje osobni i profesionalni razvoj pojedinaca, otvarajući vrata novim prilikama i perspektivama. U kontekstu obrazovanja, naglasak na bilingvizmu odražava potrebu za prilagodbom obrazovnih sustava koji potiču višejezičnost i interkulturalnu osviještenost.

Prepoznajući značaj usvajanja stranog jezika u ranoj dobi, ovaj rad naglašava važnost poznavanja međusobno povezanih procesa u usvajanju jezika kod djece, nudeći uvid u teorijska znanja o bilingvalnom odgoju i obrazovanju kao i metode kojima se ono može postići. Opisuje se važnost razvijanja i njegovanja bilingvalnih umova te opisuje faze ranog usvajanja jezika, otkrivajući kognitivne i socio-kulturološke prednosti koje pridonose razvoju bilingvalne djece. Fokusira se na metode usmjerene na uvođenje stranog jezika u odgojno-obrazovne ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanje te obuhvaća ključne uloge koje imaju igra, odgajatelji, roditelji, okolina i kontinuitet pri oblikovanju djetetova jezičnog putovanja ka bilingvizmu.

U radu se postavlja ključno pitanje: Je li razvoj bilingvizma ostvariv kroz odgoj i obrazovanje? Brojni stručnjaci su različitim istraživanjima na ovo pitanje odgovorili potvrdno, s naglaskom na važnost svakodnevnog i kontinuiranog izlaganja stranom jeziku s ciljem što većeg, neprekidnog i dobi prilagođenog upoznavanja djeteta sa stranim jezikom.

U današnjem odgoju i obrazovanju, implementacija stranog jezika u rad s djecom postala je uobičajena pojava, no često nedostaje naglasak na stvaranju kvalitetnog jezičnog okruženja za efikasno usvajanje stranog jezika. Često se praksa usredotočuje na povremene i nekontinuirane aktivnosti koje uključuju poznate pojmove, pjesmice i recitacije na stranom jeziku, često propuštajući stvarno razumijevanje jezika među djecom. Ključno je prepoznati važnost stvaranja kontinuiranog i smislenog jezičnog

okruženja koje potiče redovitu upotrebu stranog jezika među djecom. Ovaj pristup trebao bi ići dalje od povremenih aktivnosti i usredotočiti se na integraciju stranog jezika u svakodnevnu komunikaciju i interakciju djece u odgojno-obrazovnom kontekstu.

Da bi se ostvarila stvarna prilika za djetetovo usvajanje stranog jezika, na razini potencijalnog budućeg bilingvizma, potrebno je stvoriti imperativ za redovito korištenje stranog jezika, kako bi se djeci pružila kontinuirana izloženost i prilika za slušanje, usvajanje i korištenje jezika u različitim kontekstima. Također, važno je voditi brigu o stvaranju poticajnog okruženja koje podržava djetetovo stvarno razumijevanje i upotrebu stranog jezika, umjesto fokusiranja isključivo na formalne ili povremene aktivnosti. Ovaj pristup ne samo da će poboljšati jezične vještine djece već će također promicati autentično i dublje razumijevanje stranog jezika u ranim odgojno-obrazovnim fazama i stvoriti podlogu za stvaranje i razvijanje istinskog bilingvizma kroz odgojno-obrazovni rad.

12. LITERATURA:

1. Apel, K., Masterson, J. (2004), *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Zagreb: Ostvarenje.
2. Ayonghe, L. S., & Besong, G. E. (2021). Subtitling as a Vector for the Promotion of Bilingualism and Patriotism. *Journal of the Cameroon Academy of Sciences*, 16(3), 263-276. pribavljeno 24.01.2024. ([ajol-file-journals_93_articles_206125_submission_proof_206125-1105-513778-1-10-20210419.pdf](#))
3. Bialystok, E., Craik, F. I., & Luk, G. (2012). Bilingualism: consequences for mind and brain. *Trends in cognitive sciences*, 16(4), 240-250. Pribavljeno 20.11.2023., sa https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3322418/?source=post_page
-----
4. Bognar, L., Matijević, M. (2005), *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Boras, M. (2021). Usvajanje stranih jezika u ranoj, predškolskoj i školskoj dobi. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje*, 26(1-3), 87-92. Pribavljeno 30.10.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/395113>
6. Brajša, J. (2023). *Reggio pedagogija* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education). Pribavljeno 08.01.2024., sa [https://brajsa_jelena\(1\).pdf](https://brajsa_jelena(1).pdf)
7. Clark, B. A. (2000). *First-and Second-Language Acquisition in Early Childhood*. Pribavljeno 08.01.2024., sa <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED470889.pdf>
8. Čolić, V., & Klarić Bonacci, N. (2021). Glazbene stimulacije. In *Verbotonalni razgovori* (pp. 79-89). Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG. Pribavljeno 08.01.2024., sa [https://colic-2021-glazbene_stimulacije-suvag_232-publishedversion-opf4hw-s\(2\).pdf](https://colic-2021-glazbene_stimulacije-suvag_232-publishedversion-opf4hw-s(2).pdf)
9. EUROSTAT (2023). *Foreign language skills statistics*. Pribavljeno 15.09.2023., sa https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Foreign_language_skills_statistics

10. Flynn, S., Foley, C., & Vinnitskaya, I. (2005). New paradigm for the study of simultaneous v. sequential bilingualism. In Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism (pp. 768-774). Pribavljeno 20.11.2023., sa (https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/50476931/060ISB4-libre.PDF?1479818421=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DNew_Paradigm_for_the_Study_of_Simultaneo.pdf&Expires=1704733115&Signature=b2zFVQ1uhuNYNjh-A1Sjff1TUCRO8W9WQ7aqh4cUm8kXTh6FtZy3LaoY32dmHfjsMdPG5Eh1BsSGPHwl-LQMeqq61B-Jy-WZw3Da4-jszzgGxuvyDXDulD1cWMTn2k5ejuCMXNA4MovYYcHLLYzUD3q9iFxFVX9Ox39itmTi~xM8MX0C3oUrbw7o5s~pKkXoVfliaUJCuN3sdESSbNdm1Zc0~RYCVH4b2QcbcvM~2F-vQWuj3oLPQoTevpv5jkglcOEZDF~m-98z9J0pN77PMQ8jqfALbO6LXUjhg3fbrjueIPCopRN7P5xFeI-mthW3suUK5Njib4ksORmYZIztpcg_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA)
11. Jovančević, M., & Ježić, C. (2007). Nasljeđe, ljubav i njega u ranom razvoju mozga-Utjecaj istraživanja razvoja mozga na novi pristup poticanja ranog rasta i razvoja djece. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 13(48), 2-7. Pribavljeno 08.01.2024., sa <https://hrcak.srce.hr/file/261733>
12. Karlak, M., Varga, R., Čosić, I. (2022). Kompetencije za poučavanje djece rane i predškolske dobi engleskom kao stranom jeziku. *Strani jezici*, 51, 105-126. Pribavljeno 17.11.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/403825>;
13. Keller, G. (2022). *Uloga roditelja u usvajajnu stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi* (Doctoral dissertation, University of Rijeka. Faculty of Teacher Education). Pribavljeno 05.11.2023., sa [https://keller_zavrzni_rad_final\(1\).pdf](https://keller_zavrzni_rad_final(1).pdf)
14. Kotarac, P. (2017). *Razvoj govora* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education). Pribavljeno 05.11.2023., sa [https://kotarac_petra_ufzg_2017_zavrs_sveuc\(2\).pdf](https://kotarac_petra_ufzg_2017_zavrs_sveuc(2).pdf)

15. Kralj, J. (2022). Učenje jezika kod male djece. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 5(9), 61-65. Pribavljeno 20.11.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/393920>
16. Krivec, Z. (2022). *Stavovi odgojitelja o važnosti kreiranja poticajnog prostorno-materijalnog okruženja u jaslicama* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education). Pribavljeno 08.01.2024., sa [https://krivec_zvezdana_-_stavovi_odgojitelja_o_vaznosti_kreiranja_poticajnog_prostorno_-_materijalnog_okruzenja_u_jaslicama_\(2\).pdf](https://krivec_zvezdana_-_stavovi_odgojitelja_o_vaznosti_kreiranja_poticajnog_prostorno_-_materijalnog_okruzenja_u_jaslicama_(2).pdf)
17. Mackiewicz, W. (2002). Lifelong Foreign Language Learning. Pribavljeno 17.11.2023., sa https://www.researchgate.net/publication/268260818_Lifelong_Foreign_Language_Learning dana
18. Malašić, A. (2015). Dijete, odgojitelj, arhitekt–partnersko sukonstruiranje prostorno-materijalnoga okruženja dječjega vrtića. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 61(1), 123-132. Pribavljeno 23.07.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/224194>
19. Marić, V., & Duspara, L. (2007). Jezici ljubavi u jaslicama. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 13(48), 17-20. Pribavljeno 08.12.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/261821>
20. Martinović, I. (2018). *Slikovnica kao poticajni materijal za leksički razvoj djece u trećoj godini života* (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Humanities and Social Sciences). Pribavljeno 17.11.2023., sa https://martinovic_ivana_ffos_2018_diser_sveuc.pdf
21. Meisel, J. M. (2017). Bilingual acquisition: a morphosyntactic perspective on simultaneous and early successive language development. *The handbook of psycholinguistics*, 635-652. pribavljeno 24.01.2024. (https://www.researchgate.net/profile/Julie-Franck-2/publication/319999483_Syntactic_Encoding/links/632089be70cc936cd30600c4/Syntactic-Encoding.pdf#page=655)

22. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). Nacionalni kurikulum za rani I predškolski odgoj i obrazovanje . Republika Hrvatska.
23. Ordóñez, C. L. (2011). Education for bilingualism: Connecting Spanish and English from the curriculum, into the classroom, and beyond. *Profile Issues in Teachers Professional Development*, 13(2), 147-161. pribavljeno 24.01.2024.: (<http://www.scielo.org.co/pdf/prf/v13n2/v13n2a11.pdf>)
24. Pavličević, Franić, D. (2005), *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa. . Pribavljeno 15.12.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/16727>
25. Pihler Brumen, N. (2023). Faze razvoja govora. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 6(12), 426-430. Pribavljeno 15.12.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/437752>
26. Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje.
27. Rodríguez, M. (2015). Families and Educators Supporting Bilingualism in Early Childhood. *School Community Journal*, 25(2), 177-194. Pribavljeno 10.01.2023., sa (<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1085717.pdf>)
28. Selimović, H., & Karić, E. (2011). Učenje djece predškolske dobi. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 6(11), 145-160. Pribavljeno 19.09.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/106032>
29. Shiel, G., Cregan, Á., McGough, A., & Archer, P. (2012). Oral language in early childhood and primary education (3-8 years). *Dublin: National Council for Curriculum and Assessment*. Pribavljeno 18.10.2023., sa https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/96699175/Oral_Language_in_Early_Childhood_and_Primary_Education_3-8_years_libre.pdf?1672672310=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DOral_language_in_early_childhood_and_pri.pdf&Expires=1705579817&Signature=ZqpO-frjGHDMBO-KdegKteJN4N58vDIqol-1obtC3gnOdu2t0q-OardaVHbZ3m0TveG~3uCs-R5fVHFpupYqTONtTndPszfjhjve~uu~pVrhjEifrYy3-C3MLPLrp1zxoA-ypY64H-PQ3qWL3mEbiWkLooY1UK1v3zqRV8K3VjYgocs7LS~S0pNW4~eImTem

uJRjz278yrtWcuWxTB5UCD~HkF4ELi~iy00zxsYLSPoCmhSYDwP51Obe
LNbMbcIxDfj8zq5SheInblesbUeFDBHZR4qrJLThnNiIm7yx5o-
Jnxum8y7LRBvu8qeCB4aNNIzjfMIv0Lekhq-bVE8ng__&Key-Pair-
Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

30. Silić, A. (2007), Prirodno učenje stranog (engleskog) jezika djece predškolske dobi. Zagreb: Mali profesor.
31. Silić, A. (2007). Stvaranje poticajnog okruženja u dječjem vrtiću za komunikaciju na stranome jeziku. *Odgojne znanosti*, 9(2 (14)), 67-84. Pribavljeno 08.12.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/33299>
32. Slunjski, E. (2001), Integrirani predškolski kurikulum. Zagreb: Mali profesor.
33. Stakić, M. (2016). Igre mašte u funkciji razvoja govora dece predškolskog uzrasta. *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: Izazovi i dileme*, 129. Pribavljeno 21.11.2023., sa https://pefja.kg.ac.rs/arhiva/preuzimanje/Zbornici/Naucni%20skupovi/2016/S PVO/Zbornik_PSVO2016_ZA_CIP.pdf#page=129
34. Stančić, V., Ljubešić, M. (1994), Jezik, govor, spoznaja. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
35. Starc, B., Čudina Obradović, M. i sur. (2004), Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
36. Šarčević, I. (2017). Metodika ranog učenja stranih jezika. *Pribavljeno 04.12.2023., sa https://www.academia.edu/34774868/METODIKA_RANOGA_U%20C4%208CE_NJA_STRANIH_JEZIKA*
37. Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor*, 26(2), 119-149. Pribavljeno 05.01.2024., sa <https://hrcak.srce.hr/file/244957>
38. Škarić, I. (2000), Temeljni suvremenoga govorništva. Zagreb: Školska knjiga.
39. Todorčić, G. (2023). Kreativnost djece predškolske dobi. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 6(12), 365-369. Pribavljeno 05.01.2024., sa <https://hrcak.srce.hr/file/437509>

40. Tomasello, M. (2011). Language development. *The Wiley-Blackwell handbook of childhood cognitive development*, 239-257. Pribavljeno 08.12.2023., sa https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30660954/The_Wiley-Blackwell_Handbook_of_Childhood_Cognitive_Development-edited_by_Usha_Goswami.pdf?1361908369=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DDevelopment_of_the_animate_inanimate_dis.pdf&Expires=1705579948&Signature=IYb3UNmVTPJcDaTfNpvolgUrI~rbMX7cTu-bCIQMK-1QLIibQelIFOQaFcTNx8EOd3HgzFgxZUZEVjsU9Uh0RnO~SI1RIR0xtom1Eyyjsxt6IjXdeKccXeGjQHKrx0vMe8O9WC-yVXv7ZAb5ahXRYP6T6P6xri6jhOc1nIg5PtW3tEbfSR-fAhW8OUaMJeJdSo~cbg~StKvCPRnKPLQA9eNvzrPYTcdpRvO-dZDhdtVqL~G8GGoGRpnJ~EIAiuobiIY73Eriw15sAyspdkqOR2gw5xJWIRBco6ObodWvzNwQmQ~TvUhoJ0ONGriyw17alboh03WYv4Hn2P~FWw4Lw__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=255
41. Velički, D. (2006). Ritam i pokret u ranom učenju njemačkoga jezika. *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, 7(13), 327-335. Pribavljeno 21.11.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/42692>
42. Velički, D. (2007). Nova višejezičnost i učenje stranih jezika kao dio jezične politike. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 14(1), 93-103. Pribavljeno 25.11.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/24885>
43. Vrsaljko, S., & Paleka, P. (2018). Pregled ranoga govorno-jezičnoga razvoja. *Magistra Iadertina*, 13(1), 139-159. Pribavljeno 27.09.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/file/317959>
44. Walker, D., Bigelow, K. M., & Harjusola-Webb, S. (2008). Increasing communication and language-learning opportunities for infants and toddlers. *Young Exceptional Children Monograph Series*, 10, 105-121. Pribavljeno 05.12.2023., sa <http://www.talk.ku.edu/wp-content/uploads/2019/07/YEC-10-Chapter-8.pdf>

